DOI: *10.51493/egearkeoloji.1394423*
ADerg 2024/1, Nisan*/ April;* XXXII: 99-114
Araştırma/Research

Şarhöyük / Dorylaıon Mimari Bezeme Parçaları Üzerine Bir Değerlendirme

[AN EVALUATION ON THE MARBLE DECORATIVE ELEMENTS FROM ŞARHÖYÜK / DORYLAION]

Adem YURTSEVER-Mahmut Bilge BAŞTÜRK

Keywords
Şarhöyük, Dorylaion, Phrygia, Late Antique Period, Church, Architectural Decoration

Anahtar Kelimeler
Şarhöyük, Dorylaion, Phrygia, Geç Antik Çağ, Kilise, Mimari Bezeme

ABSTRACT

Numerous ornamented architectural elements have been unearthed through archaeological excavations at Şarhöyük (Dorylaion) in ancient Phrygia. These figurative marble ornaments were discovered in various areas of the mound at different chronological intervals, with a notable concentration in the designated church area. The prevailing belief is that these extensively found fragments were deliberately fragmented to attain their current state. Prominent examples within the documented findings encompass facing panels, embellished elements from column capitals, unidentified figurative objects, sculptures (reliefs?), mortaria, ambo/templon fragments, a plaque depicting an agonistic prize crown, and decorative elements from a sarcophagus. The meticulously crafted architectural and other fragments exhibit distinct formal characteristics. A thorough stylistic analysis of these features has yielded significant insights into the Byzantine layer identified on the mound. This study presents crucial reflections on the Late Antique period of the city, with a specific focus on the preserved marble fragments within the Şarhöyük Research Laboratory. A noteworthy outcome of the study is the dating of a recognized church presence on the mound and the identification of its decorative elements.

ÖZET

Antik Phrygia Bölgesindeki Şarhöyük (Dorylaion)'da gerçekleştirilen arkeolojik kazı çalışmalarında belgelenen bezemeli mimari elemanların sayısı oldukça fazladır. Söz konusu mermerden yapılmış bezemeli, figüratif elemanlar farklı zaman dilimleri içinde höyüğün farklı alanlarında, özellikle yoğun şekilde Kilise olarak tanımlanan alanda tespit edilmiştir. Oldukça fazla sayıda ele geçen bu parçaların bilinçli bir şekilde kırılarak şimdiki duruma geldikleri düşünülmektedir. Belgelenen örnekler içinde daha çok kaplama levhaları, sütun başlıklarına ait bezemeli öğelere ait parçalar, tanımlanamayan figüratif objeler, heykel (kabartma?), mortarium, ambon/templon parçaları, agonistik ödül tacı betimli bir levha ve lahit süsleme parçaları dikkat çekmektedir. İncelenen mimari ve diğer parçalar kaliteli bir işçilik göstermekte ve farklı form özellikleri sunmaktadır. Söz konusu form özelliklerinin detaylı bir stil analizi yapılmış ve bu sayede höyük üzerindeki varlığı bilinen Bizans katmanına dair önemli bulgular tespit edilmiştir. Bu çalışma, Şarhöyük araştırma laboratuvarında korunmakta olan mermer parçalar üzerine yoğunlaşmakta ve kentin Geç Antik Çağı üzerine önemli düşünceleri sunmaktadır. Çalışmanın ulaştığı önemli bir sonuç da höyük üzerinde varlığı bilinen bir Kilisenin tarihlendirilmesi ve dekorasyon unsurlarının tespit edilebilmesidir.

Giriş

Eskişehir kent merkezinin yaklaşık 2 km kuzeydoğusunda bulunan, ancak bugün şehir tarafından neredeyse çevrelenmiş durumdaki Şarhöyük, bir yüzyıldan daha fazla süredir Dorylaion ile özdeşleştirilmektedir. Anadolu'nun büyük höyüklerinden biri olan Şarhöyük, 18. yüzyılda Paul Lucas tarafından ziyaret olup buradaki yazıtlar ve kalıntılar kayıt altına alınmıştır. 1887'de Ramsey'in höyüğü ziyaretinden itibaren Şarhöyük – Dorylaion özdeşliği hemen tüm

kaynaklarda kabul edilmiştir.[1] Elbette ki farklı dönemlerde höyüğün taşıdığı önem değişimlere uğramıştır, ancak höyük Selçuklu akınlarına dek kesintisiz bir yerleşime sahne olmuştur.

Şarhöyük / Dorylaion'da kazı çalışmaları 1989 yılında başlamış ve kısa kesintiler dışında otuz yılı aşkın bir süredir devam etmektedir. Höyük üzerinde yürütülen arkeolojik çalışmalar sonucunca, MÖ 4. binyılın son çeyreğinden MS 13. yüzyıla dek kesintisiz bir yerleşim silsilesi olduğu ortaya çıkarılmıştır. Erken dönemlere ait tabakaların verileri şimdilik sadece seramik ve küçük buluntu düzeyinde tespit edilebilmiş, mimari buluntular henüz açığa çıkartılamamıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda, Şarhöyük'te şu anda dokuz farklı kültür evresinin varlığı tespit edilmiştir:[2]

ŞH 0	19. Yüzyıl İkinci Yarısı – Kurtuluş Savaşı
ŞH I	Bizans
ŞH II	Roma
ŞH III	Hellenistik
ŞH IV	Demir Çağı
ŞH V	Geç Tunç Çağı (Hitit)
ŞH VI	Orta Tunç Çağı (seramik ve küçük buluntu)
ŞH VII	Erken Tunç Çağı (seramik ve küçük buluntu)
ŞH VIII	Kalkolitik Dönem (seramik)

Höyük üzerindeki araştırma çalışmalarında oldukça yoğun olduğu gözlenen, boyutları küçük parçalanmış mermer fragmanlar araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Sonraki süreçte söz konusu malzeme buluntu yerleri belgelenerek araştırma laboratuvarına kaldırılmıştır. Böylece çok katmanlı höyük üzerindeki Roma ve Geç Antik Çağ ile ilgili önemli bir buluntu grubunun araştırılma süreci başlamıştır. Söz konusu mermer parçalar önemlidir, çünkü bu örnekler kentin yazılı belgeler üzerinden bilinen bir sürecine ışık tutan somut materyaldir.

Belgelenen mimari parçaların büyük bir bölümü Kilise olarak adlandırılan yapı çevresinde tespit edilmiş, çeşitlilik göstermekle birlikte içlerinde *akanthus* yaprak parçaları ele geçmiştir. *Akanthus* yaprak bezemelerinin gerek matkap işçiliği gerekse sağlam olan bölümleri hem parçanın ne tür bir yapı elemanına ait olduğu hakkında fikir vermekte hem de tarihlendirme için bir çıkış noktası sunmaktadır. Bu nedenle sayıları çok fazla olan parçalar içerisinden stil kritiğine imkân tanıyan örnekler ele alınmıştır. Örnekler içinden ise korunma durumu iyi olan belirli parçalar görsellerde sunulmuştur. Parçaların yoğunluğu ve önemine göre; bezemeli mimari parçalar, figüratif bezemeli parçalar olarak belli alt başlıklar altında inceleme yapılmıştır. Çalışmanın çok katmanlı bir yerleşime sahne olan Şarhöyük ile ilgili önemli veriler sunması, gelecek araştırmalar için bir altlık oluşturması amaçlanmıştır.

Bezemeli Mimari Parçalar

Şarhöyük / Dorylaion kentinde gerçekleştirilen çalışmalarda önemli sayıda *akanthus* yaprak bezemeli parçalar ele geçmiştir ve *akanthus* yapraklarının stil özellikleri tarihlendirme için son derece önemlidir. Daha çok fragmanlar şeklinde korunmuş *akanthus* yaprakları stil özellikleri bakımından gruplara ayrılarak irdelenmiştir. Stil analizine imkân tanıyan bezemeli *akanthus* yaprakları ilk grupta yer almaktadır ve bezemeli elemanların üzerindeki yoğun matkap yuvaları dikkat çekmektedir (Fig. 1, 1-5). Burada gösterilen figürlerin temelde aynı stilin farklı varyantları şeklinde çalışıldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu bezemeli parçaların belirgin stil özelliği merkezde yer alan *akanthus* yaprağının orta damarı ve yan damarları üzerinde belli aralıklarla devam eden matkap yuvalarıdır. Sadece fig. 1,1'de matkap yuvalarının yan dallarda devam etmediği, yan yaprak dilimlerinde damarlarının derin kanallarla vurgulanmış olduğu görülmektedir. *Akanthus* yaprak damar ve kanallarının sık bir dizilim gösteren matkap yuvaları ile yüksek kabartma çalışılması literatürde "Theodosien Tipi"[3] olarak bilinmekle birlikte, Şarhöyük örneklerinde henüz tam bir yapı elemanı henüz ele

1 Cox – Cameron 1937: XII.

2 Tabakalanmanın son durumu için bk.: Baştürk 2019: 2021.

3 Ş. Yıldırım, Side örneklerini ele aldığı doktora çalışmasında bu başlıkların MS 5. ve 6. yüzyıl içerisinde dağılım gösterdiğini, MS 6. yüzyıla gelindiğinde ise üretiminin durduğunu belirtmiştir, bk.: Yıldırım 2013: 118, 176-177, res. 28, tartışmalar için bk.: dn. 341. Ayrıca bk.: Temple 2010: 357; Öztaşkın 2013: 272.

geçmemiştir.[4] Bu nedenle Şarhöyük örnekleri için bu adlandırmayı kesin olarak yapmak şimdilik mümkün değildir. Benzer stil özellikleri gösteren başlıkların kilise yapılarından belgelenen örnekleri vardır[5] ve bu örnekler incelenip Şarhöyük örnekleri ile karşılaştırıldığında benzer bir yapı tipinin burada da olması gerektiğine dair düşünceyi güçlendirmektedir. Bu noktada söz konusu örneklerin stil analizi yapı elemanlarının tarihsel süreci hakkında da bir fikir verebilecektir.

Akanthus yaprakları üzerinde sık dizilimle devam eden matkap yuvalarına sahip bezemelerin karşılaştırma örnekleri daha çok sütun, pilaster veya sütünce başlığına ait örneklerde görülmektedir. Bununla birlikte, yaprak parmakları üzerindeki damar veya kanallar yerine sık dizilim gösteren matkap yuvalarının kullanımı tamamı ile Geç Antik Çağa atfedilen bir özelliktir. Daha erken örneklerde yaprak kanalları ve damarları ince veya geniş damarlar şeklinde çalışılmışken bu örneklerde sadece matkap yuvaları şeklindeki tasarımın, dönem özelliklerinin tamamen değiştiğini göstermektedir. Bu bakımdan tarihlendirme için MS 5. ve 6. yüzyıl örneklerine bakmak gereklidir. Birbirini takip eden küçük, derin matkap yuvalarının *akanthus* yaprakları üzerindeki kullanımı MS 5. yüzyılın ikinci yarısı ile 6. yüzyıla tarihlendirilen Silifke Müzesi örneklerinde görülmektedir.[6] Yine Silifke'den Tapınak Kilisesi adlı yapısından ele geçen bir kompozit sütun başlığı üzerindeki *akanthus* bezemelerinde görülen matkap işçiliği Şarhöyük örnekleri ile oldukça yakındır.[7] Bir diğer benzer stil örneği ise Myra'da ele geçmiş bir sütun başlığında görülmektedir. Burada başlığa ait *akanthus* yaprakları üzerindeki matkap işçiliği, matkap yuvalarının dizilimi ve *akanthus*ların dışa açılımı Şarhöyük örnekleri ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. Söz konusu parçalar MS 5. yüzyıla tarihlendirilmiştir.[8] Belirtilen örnekler dikkate alındığında Şarhöyük'te ele geçen sık dizilimli matkap yuvalı *akanthus* yaprak parçaları MS 5. yüzyıldan önceye ait olmamalıdır. Burada son bir benzer örnek sunmak tarihleme açısından önemlidir, çünkü bu örnek Pessinus kentinden ele geçmiştir ve her iki kent bölgesel olarak birbirine yakınlık göstermektedir. Pessinus başlığı stil özelliği ile MS 5. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir.[9] Pessinus ve Silifke'den ele geçmiş stil olarak yakın örnekler dikkate alındığında Şarhöyük bezemeli elemanlarını tarihlendirmek için MS 5. yüzyılın 2. yarısı ile MS 6. yüzyılın başları dikkate alınmalıdır.

Şarhöyük'te tespit edilen oldukça önemli bir diğer bezeme grubunu sivri ve keskin kenarlı *akanthus* yaprakları oluşturmaktadır. *Akanthus* yapraklarının bu formu nedeni ile söz konusu bezeme tipi ince dişli *akanthus* yaprakları olarak adlandırılmaktadır (Fig. 2,1-4). Burada önemli bir stil öne çıkmaktadır. Bu stil *akanthus*ların derin bir matkap işçiliği ile meydana getirilmesi ve geniş orta bölümüne nazaran yanlarda daha sivrilerek çıkan yaprak kümelerinden bir stil oluşturulmasıdır. Bu tip bezemelere sahip sütun başlıklarında *kalathos* yüzeyi tamamen *akanthus* yaprakları ile çevrelenmiş olur, dolayısı ile bezeme öğeleri altındaki *kalathos* görünürlüğünü yitirir. Şarhöyük örneğindeki bu bezemelerin normal Korinth tipi başlıklarda, kompozit başlıklarda örnekleri vardır ve bu örnekler MS 5. yüzyılın ikinci yarısı ile MS 6. yüzyılın ilk yarısı arasına tarihlendirilmektedir.[10] Özellikle fig. 2, 3-4'te gösterilen örneklerin matkap işçiliğine bakıldığında başlıklara ait bezemelerin oldukça yüksek kabartma çalışıldığı anlaşılmaktadır.

4 Burada herhangi bir adlandırma yapılamamasının bir diğer nedeni eldeki örneklerin çok küçük parçalar olmasıdır. Buna karşın yine Eskişehir il sınırları içindeki Pessinus antik kentinde tespit edilen bir örnek Şarhöyük'te tespit edilen örneklerle büyük ölçüde ortak niteliktedir. Belirtilen Pessinus örneği de Theodosien Tipi olarak tanıtılmıştır ve bir Kiliseye ait olması gerektiği aktarılmıştır. Pessinus başlığı stil özelliklerinden yola çıkarak MS 5. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir, bk.: Madden 2019: 332-333, 345, fig. 16.

5 Karşılaştırma örnekler için bk.: Geymonat 2012: 54, fig. 2,7 (Thessalonike, Hagia Sophia); Kramer 1994: 31, taf. 12, 3-4 (İstanbul, John Studios Manastırı; İmrahor İlyas Bey Cami).

6 Aydın 2013: 263, 270-271, kat. no. 311, 325-327.

7 Bu örnek MS 5. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilmiştir, bk.: Wetzig 2014: 421, fig. 10e. Stil özellikleri Şarhöyük örneklerine çok yakın olmamakla birlikte Eskişehir Arkeoloji Müzesinde sergilenen bir başlık üzerinde yer alan akanthus bezemeleri üzerinde de sıralı düzende işlenmiş matkap yuvaları görülmektedir ve başlık MS 5-6. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Bk.: Niewöhner 2013a: 233, fig. 10.14.

8 Temple 2010: 357-358, fig. 10.

9 Madden 2019: 332-333, fig. 16.

10 Karşılaştırma örnekler için bk.: Temple 2010: 352-353, 358, res. 1-2; Aydın 2013: 260-269, kat. no. 305-311, 313, 315.

Şarhöyük'te stil olarak ayrılan bir diğer *akanthus* yaprak formu yumuşak uç kıvrımlı *akanthus* yaprak stilidir (Fig. 3). Bu stilde çalışılan yapraklarda parmakların sivri olması ve bu sivri uçların hafifçe kıvrılarak üst yaprak parmağı ile birleşmesi sonucunda meydana getirilmiş stil özelliği öne çıkmaktadır. Ayrıca, yaprak parmaklarının kendinden sonraki parmağın alt kısmı ile birleşmesi sonucunda her bir yaprak parmağı arasında gözler meydana gelmiştir. Burada yaprak parmak uçlarının yuvarlak, ince ve sivri yapısı dikkat çekmektedir. Tespit edilen örneklerin matkap kullanımı ve *akanthus* yapraklarının stil özellikleri dikkate alındığında; yaprakların sivri dişli yapısı, belli belirsiz işlenen yaprak damarları, yüksek kabartma şeklinde çalışılan yaprak dilimleri fig. 2 ve fig. 3'te gösterilen formları ortak bir dönem içine sokmaktadır. Bu nedenle belirtilen örnekler tarihsel olarak MS 5. yüzyılın ikinci yarısı ile MS 6. yüzyılın ilk yarısı içinde değerlendirilmelidir.[11] Bununla birlikte, özellikle Akkale, Silifke, Alahan Manastırı'nda tespit edilen başlıkların stil özellikleri Şarhöyük örneklerine oldukça yakındır ve MS 5. yüzyılın sonu ile 6. yüzyılın başlarına tarihlendirilmektedir.[12] Belirtilen stil özelliklerinden yola çıkıldığına Şarhöyük örneklerinin tarihlendirilmeleri noktasında MS 6. yüzyılın başları üst sınır olmalıdır. Bununla birlikte, Şarhöyük örnekleri olasılıkla bir sütun başlığına ait olmalıdır, özellikle karşılaştırma örneklerin aynı tip başlıklardan ele geçmiş olması bu düşünceyi desteklemektedir.[13]

Önceki paragrafta irdelenen örneklerin yanı sıra farklı stil özelliği gösteren *akanthus* yaprakları da tespit edilebilmiştir (Fig. 4). Yine fragmanlar şeklinde korunmuş olan bu yapraklardaki dikkat çeken bir özellik *akanthus* yaprak damarlarının ince ve dar çizgiler şeklinde verilmesi ve yaprak parmaklarının çok sık dizilimde devam eden yuvalar ile birbirinden ayrılmasıdır. Bu tip forma sahip *akanthus* yapraklarını MS geç 4. yüzyıldan başlayarak MS 5. yüzyılın başlarına kadar görebilmekteyiz. Özellikle, Aphrodisias antik kentinden ele geçen pilaster başlıklar üzerinde yer alan *akanthus* yapraklarının matkap yuvaları ile belirginleştirilmiş hatları Şarhöyük örneklerine yaklaşmaktadır. Aphrodisias örnekleri MS erken 4. yüzyıla tarihlendirilmiştir.[14] Bununla birlikte, farklı bir karşılaştırma örneği MS 4-5. yüzyıl içinde değerlendirilen Myrelaion'dan ele geçmiştir.[15] İstanbul Arkeoloji Müzelerinde sergilenen bir pilaster başlık üzerindeki *akanthus* yaprak bezemelerinin matkap işçiliği ve Kütahya Müzesinden bir pilaster başlık stil olarak Şarhöyük örneklerine yakın niteliktedir.[16] Belirtilen örneklere ek olarak yazıtı ile kesin tarihlendirilen Side'deki *Gymnasium*un Geç Antik Çağda yeniden düzenlenen *stoa*sının pilaster başlıkları üzerinde benzer stil özellikleri görülmektedir ve bu örnekler MS geç 4 – erken 5. yüzyıla aittir[17]. Belirtilen örnekler dışında Alanya Müzesinde bulunan bir pilaster başlık stil özellikleri dikkate alınarak MS 4/5. yüzyıl içinde değerlendirilmiştir.[18] Başlığın özellikle *akanthus* yapraklarındaki matkap kullanımına bağlı olarak meydana gelmiş dişli dış yüzeyi Şarhöyük örneklerinde de görülmektedir. Belirtilen karşılaştırma örneklerin stil analizi Şarhöyük'te tespit edilen *akanthus* grubunun MS 5. yüzyıla ait olması gerektiğini göstermektedir.[19]

11 Karşılaştırma örnekler içi bk.: Grossman ve Severin 2003: 33-48, taf. 3-9; Öztaşkın 2013: 273, lev. 33 h-ı; Wetzig 2014: 421-424, fig. 10b-g. Antalya'daki Kiliseden camiye dönüştürülen Cumanın Camii yakınında tespit edilen ve bir *templo*na ait olduğu düşünülen başlık üzerindeki *akanthus*ların yaprak biçemi Şarhöyük örneklerine yakındır. Yapının Kilise evresi MS 5. yüzyıl sonu 6. yüzyıl başı olarak önerilmekte ve dolayısı ile başlık bu evreye ait olmalıdır. Bk.: Kaymak 2009: 67, abb. 239. Eskişehir Arkeoloji Müzesinde sergilenen bir başlık üzerindeki *akanthus* yapraklarının stil özellikleri Şarhöyük örnekleri ile ortaktır. Söz konusu başlık MS 6. yüzyıla tarihlendirilmektedir, bk.: Niewöhner 2013a: 235, fig. 10.15.

12 Wetzig 2014: 421-424, fig. 10b-g.

13 Şarhöyük'te ileride yapılacak çalışmalarda sağlam mimari elemanlar ele geçerse fragman formunda korunmuş bu örneklerin hangi tip yapı elemanına ait olduğu tam olarak söylenebilecektir. Kentte yapılan çalışmalarda çok katmanlı bir kentin bezemelerin hemen her niteliği farklı formlarda tespit edilebilmekte, yeni araştırmalar ile yeni bilgiler elde edilebilmektedir.

14 Dillon 1997: 743, fig. 2-6. P. Niewöhner, ince dişli *akanthus* yapraklı örneklerin MS 3/4. yüzyılda Dokimaion'da üretildiğini daha sonra MS 5.-6. yüzyılın Konstantinopolis üretimlerinde dolgun ve sivri uçlu yapraklar halinde çalışıldığını belirtmiştir, bk.: Niewöhner 2013b: 45.

15 MS 5. yüzyıl içinde değerlendirilen Myrelaion kenti örnekleri için bk.: Niewöhner 2010: 458, abb. 32-33, 40-42, 44; Niewöhner 2013b: 44-45, fig. 9-12.

16 Niewöhner 2010: abb. 32, kat. 10; Niewöhner 2013: 229, 230, fig. 10. 7-8.

17 Yurtsever 2021: 33 (yazıt), 80-82, fig. 71, 2, 5-6.

18 Doğan 2005: 73, res. 5.

19 Kesin bir tarihleme için çok daha fazla sağlam örneğe ihtiyaç vardır. Bununla birlikte, eldeki karşılaştırma

Şarhöyük bulgularındaki bazı *akanthus* yaprağı örnekleri ise nispeten daha erken bir döneme, MS 2-3. yüzyıla işaret edecek nitelikte stil özellikleri barındırmaktadır (Fig. 5, 1-3). Söz konusu örnekler incelendiğinde *akanthus* yaprak dilimleri arasındaki geçişlerin dikkat çektiği görülmektedir. Yaprak dilimleri arasındaki matkap işçiliği stil kritiği için önemli bir çıkış noktası sunmaktadır, çünkü alt ve üst yaprak parmakları arasındaki gözlerin biçem özellikleri dönem özellikleri göstermektedir.[20] Her zaman geçerli bir kural olmamakla birlikte; MÖ 2. yüzyıldaki yuvarlak gözler, MÖ 1. yüzyılda U formuna, Augustus Dönemi'nde ise damla, kalp ve alt kısım düz olan damla şeklinde devam etmektedir. Bu stil biraz bozularak MS 1. yüzyılda devam eder.[21] Genellikle MS 1. yüzyılın başında yuvarlak olan gözler[22] Hadrianus Dönemi'nde damla formuna evrilmiştir.[23] Antoninler Dönemi'nde uzayan gözler derinleşmiş ve uzun bir çentik formuna dönüşmüştür.[24] Şarhöyük örneğinde fig. 5, 2'de gösterilen alt ve üst *akanthus* yaprağı arasındaki göz formunun uzun bir forma dönüştüğü görülmektedir ki bu form Geç Antoninler ve Severuslar Dönemi'nin başlarına atfedilmektedir.[25] Figür 5,1'de gösterilen örnekte ise damla formundaki yaprak diliminin üst yaprak dilimi ile olan birlikteliği stil bakımından dikkate alınmalıdır. Bu stil Anadolu'da İmparator Hadrianus Dönemi'nin tipik bir bezeme stilini yansıtmaktadır.[26] Bir sütun başlığının alt *akanthus* yaprak çelengine ait olması gereken söz konusu bezeme Şarhöyük'te ele geçen bezemeler içerisinde şimdilik en erken örneği temsil etmektedir. *Akanthus* bezemelerindeki kaliteli işçilik, gözlerdeki derin ve uzun çentik formdaki stil özelliği ile fig. 5, 2'de gösterilen bezemeli örnek de Antoninler Dönemi'nin ortalarına veya Erken Severuslar Dönemi'ne ait olmalıdır.[27] Bununla birlikte kentte ele geçen sayısız örnekler içinde fig. 5, 1 ve 2'nin yansıttığı stil özelliklerine sahip parça yok denecek kadar az ele geçmiştir.

Önceki paragrafta ele alınan bezemeli unsurlar dışında herhangi bir dekor unsuruna sahip olmayan, ancak kullanım amacı belli olan iki sütunce parçası ele geçmiştir. Üzerinde herhangi bir figür veya bezeme bulunmayan mimari elemanın üst profil kısmı sağlam olmakla birlikte diğer kısımları kırık ve eksiktir. Buna karşın ölçüleri, üst kısmın profil özellikleri bu parçanın Geç Antik Çağda kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir (Fig. 6, 1-2).[28] Şarhöyük araştırmalarında ele geçen mermer mimari parçalar içerisinde iki profilli blok ait olmaları gereken yapı bakımından dikkat çekmektedir. Bloklardan biri Eskişehir Arkeoloji Müzesinde korunmaktayken diğer bir parça kazı deposunda muhafaza edilmektedir (Fig. 7, 1-2). Müzede sergilenen parça olasılıkla bir *ambon* veya *templon* parçasıdır ve kentte olması gereken bir Kiliseye dair güçlü bir kaynak sunmaktadır.[29] Kaliteli bir işçilik gösteren parça üzerinde haç betiminin alt uç kısmı görülmekte, onun hemen yanında ise bir çelengin yer aldığı anlaşılmaktadır. Levhanın tam kompozisyonunda her iki köşesinde birer haç, merkezde ise bir çelengin çevrelediği başka bir haç motifi olmalıydı.[30] Sağlam olan kı-

örneklerin daha çok pilaster başlıklar üzerindeki bezemelerde görülüyor olması nedeni ile Şarhöyük örneklerinin duvarların cephe kaplaması şeklinde bir kullanımı olabileceğini akla getirmektedir.

20 Yaprak parmakları arasındaki gözlerin dönem özelliği göstermesi hakkında bk.: Kaplan 2013: 174, dn. 412. Ayrıca bk. Vandeput 1997: 136-142.

21 Damla şeklindeki gözler Augustus döneminin tipik betimlemelerindendir. Benzer uygulamanın Tiberius Dönemi'nde de devam ettiği görülmektedir, bk.: Söğüt 2005: 351; Büyükkolancı ve Söğüt 2012: 118.

22 Belirli örnekler için bk.: Vandeput 1997: 47, pl. 16. 1-2, 22.1-2; Köster 2004: 14, taf. 3, 1-8; Büyükkolancı 2010: 97, res. 18-19; Piesker 2015: 167, 173, abb. 12a-b; Yurtsever 2021: 220-221, şek. 276a-b. Ephesos kentinin Augustus Dönemi yapılarını inceleyen W. Alzinger çalışmasında benzer örnekler belgelemiştir, bk.: Alzinger 1974: abb. 72, 105, 110-114, 118.

23 Hadrianus Dönemi örnekleri için bk.: Heilmeyer 1970: taf. 25, 1-2, 26, 1-2,4; Strocka 1981: 47, abb. 21, 32-33; Pülz 1989: taf. 44, 1, 3-4; Köster 2004: 124-132, taf. 79, 1-4, 102, 4; Kadıoğlu 2006: 307, taf. 36, 10-11; Kaplan 2013: 59-67, lev. 3a, 31c-d, 64c; Yurtsever 2021: 219-228, şek. 274-275, lev. 10, 2-3,5.

24 Strocka 1981: 20, abb. 58-59; Köster 2004: taf. 124, 1; Kaplan 2013: 67-78, lev. 1c-d, 23b-c, 24e-f, 56d.

25 Severuslar Dönemi örnekleri için bk.: Türkmen 2007: 115, kat. no. 25; Kaplan 2013: 78-89, lev. 9e, 25a-b, 53a-b, 54c; Kaya 2016: ek s. 1 vd. şek. 283 vd.; Yurtsever 2021: 254-258, şek. 114b, lev. 29, 1-3; 30, 1.

26 Bk. y.dn. 23.

27 Bk. y.dn. 25.

28 Söz konusu mimari eleman serbest ya da bir merdivenin korkuluğuna bitişik olacak şekilde kullanılmış olabilir.

29 Bk. fig. 7, 1.

30 Kırıkkale Müzesinde benzer bir motife sahip *ambon* parçaları tespit edilmiştir. Söz konusu parçalar karşılaştırma örnekler yardımı ile MS 6. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Şarhöyük'ten ele geçen parçanın da aynı

sım dikkate alındığında haçın kollardan merkeze doğru genişleyen bir Latin Haçı[31] olması ihtimal dahilindedir ve bu haçların MS 6/7. yüzyıllarda kullanılan örnekleri vardır.[32] Diğer bir parça olan ve fig. 7, 2'de gösterilen örnek ise yine bir *ambon* yan levhası veya bir *templon* levhası olmalıdır.[33] Oldukça perdahlı ve kaliteli bir işçilik gösteren bu parça diğer örnekle beraber aynı yapı elemanının bir parçası olarak höyük üzerindeki bir Kilisede kullanılmış olmalıydı.[34]

Bezemeli mermer parçalar içerisinde yer alan diğer buluntular; *agon*istik ödül çelengi olabilecek bir parça, defne yapraklarından oluşturulmuş bir çelenge ait olması gereken başka bir parça, yine defne yaprakları ile bezenmiş küçük bir mermer parçasıdır (Fig. 8, 1-3). İlk görselde sunulan figürlerde *agon*istik[35] ödül tacının yer aldığı kabartma bezeme dikkat çekmektedir. Söz konusu bezeme bir lahde ait olabileceği gibi mezar steli üzerine de kazınmış olabilir. Bununla birlikte, fig. 8, 2-3'te gösterilen parçaların bir lahit üzerindeki çelengin parçası olabileceği düşünülebilir.[36]

Figüratif Bezemeli Parçalar

Şarhöyük'te yürütülen araştırmalarda ele geçen mermer parçalar arasında figüratif parçalar da yer almaktadır. Söz konusu figüratif parçalardan ilki bir balık figürü olmalıdır.[37] Diğer figür ise kırık ve eksikleri nedeni ile tam olarak anlaşılamamış, buna karşın sağlam kısımları bu figürün de bir balık (belki yunus) motifi olabileceğini düşündürmektedir (Fig. 9, 1-2). Özellikle fig. 9,1'de gösterilen kabartmada balık pulları ve devamındaki çizgisel bezemeler oldukça belirgindir. Buna karşın, çok belirgin olmamakla birlikte, fig. 9,2'de gösterilen kabartmanın üzerindeki çizgisel bezemelerle görülen detaylar bu motifin bir kuş figürü olduğunu göstermektedir. Figürlerdeki matkap işçiliğinin oldukça kaliteli olduğu, derin ve neredeyse üç boyutlu çalışılan figürlerin kaliteli bir kompozisyonun parçaları olduğu açıktır. Söz konusu figürler Hıristiyanlık dini ile ilgili bir kompozisyona ait olmalıdırlar.[38]

Figüratif bezemeli parçalar içerisinde iki heykel parçası da tespit edilmiştir. Söz konusu heykel parçalarından ilki bir heykelin elbisesine aittir. Burada kaliteli bir matkap işçiliği söz konusudur. Mermer yüzeyi oldukça perdahlı bir yapıya sahiptir ve kıvrımlar arasındaki geçiş yumuşaktır. Diğeri ise bir ayağa ait olmalıdır ve parçanın sağlam kalan az bir bölümünde iki adet parmak görülebilmektedir. Söz konusu parça serbest duran bir heykele ait olabileceği gibi kabartma bir esere de ait olabilir. Burada her iki parça da stil analizine olanak tanımamakta, dolayısı ile tarihlendirmeye imkân vermemektedir (Fig. 10).

Şarhöyük'ten ele geçen mimari dekorasyon unsurları parçalar halinde elimize geçmiş olmasına karşın ince grenli kaliteli bir mermer kullanımı göze çarpmaktadır. Matkap işçiliğinin kalitesi burada bir zamanlar anıtsal yapıların zengin dekorasyon unsurları ile süslendiğini göstermektedir. Söz konusu bu dönem olasılıkla MS 5. – 6. yüzyıla denk gelmektedir. Dekorasyon örneklerinin dışında ise yine kaliteli mermerden üretilmiş çeşitli *mortarium* parçaları da ele geçmiştir (Fig. 11, 1-4).[39] Bu parçaların da yoğun kulla-

yüzyıl içinde değerlendirilebileceğini belirtmek yanlış olmayacaktır, bk.: Çavdar 2014: 40-41, şek. 3,21.

31 Geç Antik Çağda haç betimlemesinin önemi ve bunun *ikonoklazm* döneminde neden ve nasıl değiştiği hakkında bk.: Niewöhner 2020: 186-242.

32 Taş ve Özcan 2015: 267 kat. no. 13. Olympos antik kentindeki Piskoposluk Kilisesi ve Vaftizhanesinde benzer levha örnekleri görülmüştür ve MS 5. yüzyıl sonu ile 6. yüzyıl başına tarihlendirilmiştir, bk.: Sertel 2019: 190-192, 196, res. 1, 13. Patara Kent Bazilikası'nda (MS 5.– 6. yüzyıl) benzer haç betimli *templon* levha parçaları tespit edilmiştir, bk.: Demirton 2018: 22, 132, 155, res. 2.

33 Benzer örnekler için bk.: Niewöhner 2013: 244-245, fig. 10.23; Yıldırım 2013: 251, res. 204-205; Çavdar 2014: 39, şek. 3, 21.

34 Höyük üzerinde tespit edilen Kilise için çalışmanın sonuç bölümüne bakınız.

35 *Agon*lar, antik çağın önemli bir yarışma ve sonucunda ödül müsabakalarıdır. Sporcular için bu yarışmalarda yer almak, kentlerini temsil etmek ve ödül kazanmak çok önemliydi. Söz konusu müsabakalar hem eğlence hem de dinsel bir anlama sahipti. Genel olarak *agon*lar için bk.: Uzunaslan 2008: 117-118, dn. 1-2; Erol Özdizbay 2011: 17-69.

36 Tarihlendirme için söz konusu parçaların bütün bir kompozisyonunu görmek gereklidir. Eldeki betimlemeler için net bir tarihlendirme yapmak henüz mümkün olmamıştır.

37 Erken dönem Bizans sanatında hayvan figürlerinin yoğun olarak kullanıldığı bilinmektedir. Balık figürü de bu kullanım örnekleri içinde yer almaktadır, bk.: Sheppard 1969: 65. Anadolu'da MS 5/6. yüzyıl örneklerinde görülmektedir, bk.: Demirton 2018: 21.

38 Söğüt ve Gümeli 2021: 28-32.

39 Şarhöyük'te antik çağdaki günlük kullanım kaplarının mermer ile meydana getirilmiş dört örneği tespit edilmiştir. Parçalı halde ele geçen bu örneklerin birer *mortarium* (havan) olduğu anlaşılmaktadır.

nımı ve mermerin kaliteli yapısı kentin bir zamanlar sosyal yaşantısı hakkında bilgi vermekte, Geç Antik Çağ'daki mermer kullanımını ortaya koymaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Şarhöyük'te yapılan kazı ve araştırmalarda ele geçen mermer buluntular höyük üzerindeki çok katmanlı yerleşim tabakasına dair izleri barındırmaktadır. Höyük üzerinde son yıllarda yapılan çalışmalarda anılan dönemlere ait önemli bulgular elde edilmiştir. Bu çalışmada sayısı binlerle ifade edilebilecek küçük mermer parçalar araştırılmış, bu parçalar içerisinden stil özellikleri incelemeye müsait olan parçalar irdelenmiştir. Mermer malzemenin bu denli parçalara ayrılmış şekilde ele geçmiş olması ayrı bir inceleme konusudur.[40] Bununla birlikte, höyüğün Bizans tabakasının genel bir tahribata maruz kaldığı net bir bilgidir. Buradaki tahribat için birkaç farklı öneri geliştirilebilir: İlk olarak, Geç Bizans Dönemi'nde höyük üzerinde bulunan kalenin tamirat evresinde, surlar dışında, önceliği olmayan daha erken mimari elemanların surlarda kullanılmak üzere sökülmüş olması mümkündür ki alttaki Roma (ŞH II) tabakasının da bu tahribattan etkilendiği görülmektedir. İkincil bir tahribat ise, 1894 – 1896 yılları arasında Eskişehir tren yolunun inşaatı sırasında höyüğün taş ocağı olarak kullanılmasıyla gerçekleşmiştir. Bu aşamada Bizans Surları'nın ve diğer anıtsal yapıların hemen hepsi sökülmüş, büyük taş bloklar parçalanarak kırılmıştır. Höyüğün en üst tabakasını oluşturan bu kültürel dolgudaki kısmi tahribat ise Kütahya – Eskişehir muharebeleri sırasında höyük üzerine açılan siperlerle ilişkilidir.[41]

Çalışmada irdelenen mermer parçaların niteliğine bakıldığında sütunlu, mermer kaplamalı anıtsal bir yapının varlığına işaret eden bulgular görülmektedir. Özellikle *akanthus* yapraklı parçaların karşılaştırma örneklerinin genellikle Kiliselere ait sütun başlıklarında tespit edildiği görülmüştür. Bununla birlikte, bu çalışmada *ambon* veya *templon* levhasına ait olması kuvvetle muhtemel iki parça, höyükte bir kilisenin varlığına işaret eden güçlü delillerdir. Bezemeli elemanların tarihlendirmeleri burada MS geç 5. yüzyıl - erken 6. yüzyılda bir Kilise'nin olduğuna kanıt sunmaktadır. Özellikle araştırma laboratuvarında korunmakta olan fazla sayıdaki benzer stil özelliğine sahip örneklerin bu tarihe işaret ediyor olması da bu düşünceyi desteklemektedir. Sütun başlıklarına ait olması gereken bezemeli elemanların kaliteli işçiliği, kullanılan mermerin ince grenli kaliteli yapısı burada zengin dekorasyon unsurlarına sahip büyük bir kilisenin olduğunu göstermektedir (Fig. 12).[42] Söz konusu bulgular Şarhöyük ve Eskişehir'in tarihsel süreci

Mortarium içerisinde ezme işleminin yapıldığı kaplardır. Bu kapların en az bir, en fazla dört tutamaklı, geniş ağızlı ve kalın cidara sahip, düz dipli özel kap türleri olduğu bilinmektedir. Şarhöyük *mortarium*larının az bir kısmı korunmuştur ve korunan kısımların ölçüleri dikkate alındığında iki kulptan meydana getirilmiş olabileceği düşünülmektedir. Eldeki örneklerin akıtaç kısımları görülmemekte, kulplar üzerinde ise herhangi bir bezemenin yer almadığı anlaşılmaktadır. Mermer *mortarium*ların kullanım süreçleri uzun bir dönemi kapsadığı ve tabaka malzemeleri tipoloji için yeterli sonuç vermediği için tarihlendirme yapmak oldukça zordur. Şarhöyük'ten ele geçen *mortarium*lar için de bu aşamada kesin bir tarihlendirme önerisinde bulunmak henüz mümkün değildir. Yoğun gri damarlı ve ince grenli mermerden yapılmış dört numaralı *mortarium* korunma durumu nedeni ile profil özelliğinin niteliği bilinmemektedir. Bunların dışında *mortarium*ların tahıl öğütmek, tekstil, cam ve Geç Antik Çağ'da eczacılık alanında kullanıldığı bilinmektedir. *Mortarium*ların kullanım alanları için bk.: Hayes 1967: 337; Doğan 2007: 65; Villing ve Pemberton 2010: 557; Çokay Kepçe 2013: 165; Özdilek 2016: 238-239; Aydıngün ve Yıldız 2022: 80-85; Tamsü Polat 2014: 152; Öz 2021: 297. Bu kapların seramik örnekleri üzerindeki ilk sınıflandırma J. Hayes tarafından yapılmıştır, bk.: Hayes 1967: 337-338. Bununla birlikte, S. Çokay Kepçe, seramik *mortarium*lar üzerindeki damgalardan ve Hayes'in sınıflandırmasında belirttiği hamur özelliklerinden faydalanarak Perge'de Kuzey Suriye Tipi *mortarium*ları tespit etmiştir, bk.: Çokay Kepçe 2013: 165-170. Perge gibi Andriake kazılarında da yazıtlı seramik örnekler ele geçmiştir (MS 3/4 yüzyıl), bk.: Öz 2021: 302. Nysa kentindeki Gerontikon yapısı kazılarında ele geçen mermer *mortarium*lar için bk.: Tamsü Polat 2014: 152, taf. 73, 1-3. MS 2.-6. yüzyıl arasına tarihlendirilen Parion'daki mermer örnekleri için bk.: Ergürer 2015: 87 vd., res. 4-5. *Mortarium* kaplarındaki sınıflandırma için bk.: Aydıngün ve Yıldız 2022: 82.

40 Metinde belirtilen düşüncelere ek olarak belki bir kireç ocağının yoğun kullanımı da mermer malzemenin parçalanmasına, kalıntıların tahrip edilmesine etken olabilir. Bu düşünceyi doğrulamak için höyük çevresinde bir zamanlar kullanılmış olan ocak kalıntılarının tespit edilmesi gerekecektir.

41 Höyük üzerindeki tabakalanma ve detaylı veriler için bk.: Baştürk 2019: 2021.

42 Mermer kaplama levhalarının arka yüzeyleri kaba işçilik göstermektedir ve önemli bir çoğunluğunda yapıştırılmış olduğu harçların izleri mevcuttur.

için oldukça önemli bir kaynak sunmaktadır.

Höyük üzerinde bir Kilise yapısının kalıntıları daha önceki yıllarda gerçekleşen kazı çalışmalarında tespit edilmiştir.[43] Surlardan sonra ikinci anıtsal yapı olarak kabul edebileceğimiz Kilise de tüm Bizans Dönemi yapıları gibi temel çukurlarına kadar sökülerek taşınmıştır. Anılan Kilisenin planı güçlükle ve sınırlı alanda çıkarılabilmektedir. *Apsis*inin doğuda olduğu anlaşılan Kilisenin kısmen tespit edilebilen temel çukurlarında ahşap direklerin izleri bulunabilmiştir (Fig. 13). Bu temel çukurlarında duvarlara ait harçların kalıntıları da tespit edilmiştir. Çukurlar dışında ise çok sınırlı alanda, muhtemelen *narteks*e ait harçlı duvar parçaları az sayıdaki mimari kalıntılardandır (Fig. 14). Kilisenin bahçesi olması gereken alanda, bir dizi kaliteli taş sandık mezar tespit edilmiştir. Bu mezarlarda çoğunlukla haçlar olmak üzere tunç eserler ortaya çıkarılmıştır ve mezarların sahiplerinin ruhban sınıfı olması kuvvetle muhtemeldir (Fig. 15). Kilisenin bu evresi, Şarhöyük tabakalanmasında ŞH I.2 (Erken Bizans) olarak tanımlanmıştır. Kilisenin ve kalenin terk edilmesinden sonra da höyüğün en azından bir süre daha kullanıldığı görülmektedir. Kilisenin yıkılması sonrasında, bölgedeki Hristiyan toplumunun, Kilisenin yıkıntılarını mezarlık olarak kullandıkları anlaşılmaktadır. Burada incelenen ve Kiliseye ait olduğu düşünülen malzemenin vermiş olduğu tarih, Kilisenin ilk inşa evresine ait olmalıdır.

Şarhöyük'te ele geçen mermer malzemenin çeşitliliği Roma İmparatorluk Dönemine ise şimdilik kısmen ışık tutmaktadır. *Agon*istik ödül çelengi biçimindeki kabartma, heykel parçaları, lahde ait olması gereken defne yapraklarından *girland* parçası önemlidir. Bu örnekler dışında Roma İmparatorluk Çağı'na dair bulgular oldukça azdır. Yine de eldeki bu bulgular kentte bir zamanlar *agon*larda yarışmış ve ödül almış sporcuların varlığına, heykeller ile süslenmiş bir kent dokusunun olduğuna işaret etmektedir. Lahit parçası olduğu düşünülen örnekler ise zengin kent elitleri için hazırlanmış mezarlara ait bulgulardır. Anılan bu malzemenin Kilise'nin inşası sırasında devşirme olarak kullanılmış olması büyük olasılıktır. İleride sürdürülecek çalışmaların, Dorylaion'un Roma, Geç Roma ve Bizans Dönemlerine ait bildiklerimizi daha da ileriye taşıyacağı düşünülmektedir.

43 Baştürk 2019: 575; Baştürk 2021: 110-111.

Teşekkür

Şarhöyük Kazıları, Anadolu Üniversitesi Proje Birimi tarafından desteklenmektedir (BAP No: 2304E031)

KAYNAKÇA

Alzinger 1974: W. Alzinger, *Augusteische Architektur in Ephesos*, ÖAI Sonderschriften Band 16, Wien.

Aydın 2013: Aydın, A., "Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi Mimari Elemanlarının/Süslemelerinin Kataloğu ve Değerlendirilmesi", Ed. S. Durugönül, Silifke Müzesi Taş Eserler Kataloğu. Heykeltraşlık ve Mimari Plastik Eserleri, Mersin, 183-315.

Aydıngün ve Yıldız 2022 Ş. Aydıngün ve B. Yıldız, "Geç Antik Çağ Eczanesi Daphnusion'dan (?) Mortarium ve Mortarium Piliumlar", Uluslararası Avcılar Kent ve Tarih Sempozyumu, 77-104.

Baştürk 2019: M. B. Baştürk, "Stratigraphic Sequence at Şarhöyük/Dorylaion: An Overview", Ed. G. R. Tsetskhladze, Phrygia in Antiquity: From the Bronze Age to the Byzantine Period, Colloquia Antiqua 24, 561-580.

Baştürk 2021: M.B. Baştürk, "Şarhöyük – Dorylaion Kazıları: Eskişehir'in Binlerce Yılının Özeti", Fetih ve Medeniyet. T.C. Eskişehir Valiliği Şehir ve Değer Araştırmaları Dergisi Eylül 2022, Yıl: 02, Sayı: 5, 98-113

Büyükkolancı 2010: M. Büyükkolancı, "Side Tiyatrosu Batı Parados Kazıları ve Side Dionysos Tapınağı'na İlişkin Yeni Bulgular", Ed. Ü. İzmirligil vd., Side'ye Emek Verenler Sempozyumu, İstanbul, 92-102.

Büyükkolancı ve Söğüt 2012: M. Büyükkolancı ve B. Söğüt, "Ephesos-Ayasuluk Kompozit Başlığı", Ed.: B. Söğüt, Stratonikeia'dan Lagina'ya Ahmet Adil Tırpan Armağanı, İstanbul, 115-125.

Cox ve Cameron 1937: W.M. Cox ve A. Cameron, *Monuments from Dorylaeum and Nacolea* (Monumenta Asiae Minoris Antiqua 5), Manchester.

Çavdar 2014: M. Çavdar, *Kırklareli Vize'den Geç Antik-Bizans Dönemi Mimari Plastik Taş Eserler*, İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Yl. Tezi, İstanbul.

Çokay Kepçe 2013: S. Çokay Kepçe, "Pamphylia Bölgesi'nden "Kuzey Suriye" Mortariumları", Ed. O. Tekin vd., Taner Tarhan Armağanı, M. Taner Tarhan'a Sunulan Makaleler, İstanbul, 165-173.

Demirton 2018: C. Demirton, *Patara Kent Bazilikası Litürjik Taş Eserleri*, Akdeniz Üniversitesi Yayınlanmamış Yl. Tezi, Antalya.

Dillon 1997: S. Dillon, "Figured Pilaster Capitals from Aphrodisias", *AJA 101/4*, 731-769.

Doğan 2005: S. Doğan, "Alanya Müzesi'ndeki Bizans Dönemi Taş Eserleri", *AST 22/2,* 71-76.

Doğan 2007: S. Doğan, "Bizans Döneminde Pamfilya ve Likya'da Gündelik Kullanımdaki Taş Gereçler", *EFD 24/2*, 63-75.

Ergürer 2015: H. Ergürer, "Parion Roma Dönemi Mermer Kapları", Ed. C. Başaran, V. Keleş, Parion Kazıları 10. Yıl Armağanı, Ankara, 87-98.

Erol Özdizbay 2011: A. Erol Özdizbay, *Roma İmparatorluk Döneminde Pontus-Bithynia Eyaleti'nde Agonlar ve Agonistik Sikkeler*, İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Geymonat 2012: L, V. Geymonat, "The Syntax of Spolia in Byzantine Thessalonike", Ed. Mark J. Johnso vd., Approaches to Byzantine Architecture and its Decoration: Studies in Honor of Slobodan Curcic, Ashgate, 47-65.

Grossmann ve Severin 2003: P. Grossmann ve H. Severin, *Frühchristliche und Byzantinische bauten im südöstlichen Lykien*. IstForch 46, Tübingen.

Hayes 1967: J. W. Heyes, "North Syrian Mortaria", *Hesperia 36/4,* 337-347.

Heilmeyer 1970: W. D. Heilmeyer, *Korinthische Normalkapitelle: Studien zur Geschichte der Römischen Architekturdekoration*, Heidelberg.

Kadıoğlu 2006: M. Kadıoğlu, *Die Scaenae frons des Theaters von Nysa am Mäander*. Forschungen in Nysa am Mäander 1, Mainz.

Kaplan 2013: D. Kaplan, *Kilikia Bölgesi Roma İmparatorluk Dönemi Mimari Süslemeleri,* Mersin Üniversitesi Yayımlanmamış Doktora Tezi, Mersin.

Kaya 2016: F. H. Kaya, *Soli/Pompeiopolis Korinth Başlıkları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

Kaymak 2009: G. Kaymak, *Die Cumanın Camii in Antalya. Ihre Baugeschichte und ihre byzantinischen Ursprünge. Bauaufnahme – Bauforschung – Denkmalpflege*. Adalya supp. 9, Antalya.

Köster 2004: R. Köster, *Die Bauornamentik von Milet. Die Bauornamentik der Frühen und Mittleren Kaiserzeit,* Berlin.

Kramer 1994: J. Kramer, *Korinthische Pilasterkapitelle in Kleinasien und Konstantinopel*. *IstMitt*, Beiheft 39, Tübingen.

Madden 2019: A. M. Madden, "Church Architectural Stones at Pessinus", *Pessinus and Its Regional Setting*. Ed. G. R. Tsetskhladze, Work in 2009-2013 (vol. 2), Peeters, 321-349.

Niewöhner 2010: P. Niewöhner, "Der frühbyzantinische Rundbau beim Myrelaion in Konstantinopel Kapitelle, Mosaiken und Ziegelstempel", *IstMitt* 60, 411-459.

Niewöhner 2013a: P. Niewöhner, "Phrygian Marble and Stonemasonry as Markers of Regional Distictiveness in Late Antiquity Roman Phrygia". Ed. P. Thoneann, *Culture and Society*, Cambridge, 215-248.

Niewöhner 2013b: P. Niewöhner, "The Rotunda At The Myrelaion in Constantinople: Pilaster Capitals, Mosaics, and Brick Stamps", Ed. N. Necipoğlu vd., *The Byzantine Court: Source of Power and Culture*, İstanbul, 41-52.

Niewöhner 2020: P. Niewöhner, "The Significance of the Cross before, during, and after Iconoclasm", *Dumbarton Oaks Papers 74*, 185-242.

Öz 2021: C. Öz, "Andriake'de Ele Geçen Roma Dönemi Mortarları", *Selçuk Ün. Sos. Bil. Ens. Der.* 46, 295-314.

Özdilek 2016: B. Özdilek, "2009-2012 Andriake Kazılarından Ele Geçen Unguentarium, Şişe, Lykion ve Mortar Örnekleri", *Olba 24*, 217-265.

Öztaşkın 2013: G. Öztaşkın, *Olympos Antik Kenti Episkopeion Yapı Topluluğu*, Pamukkale: Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Denizli.

Piesker 2015: K. Piesker, "Auf den zweiten Blick: ein neuer Rekonstruktionsvorschlag für den Dionysostempel in Side", *IstMitt 65*, 151-183.

Pülz 1989: S. Pülz, "Zur Bauornamentik des Zeustempels von Euromos", *IstMitt 39*, 451-453.

Sheppard 1969: C. D. Sheppard, "Byzantine Carved Marble Slabs", *The Art Bulletin 51/1*, 65-71.

Söğüt 2005: B. Söğüt, "Hierapolis Arkeoloji Müzesindeki M.Ö. 1.-M.S. 1. Yüzyıla Ait Bezemeli Mimari Elemanlar", Ed.: İ. H. Mert-M. Şahin, *Ramazan Özgan'a Armağan*, 349-371.

Söğüt ve Gümeli 2021: B. Söğüt ve O. Gümeli, *Stratonikeia ve Lagina Hayvan Kabartmaları*, Stratonikeia Çalışmaları 7, Ankara.

Strocka 1981: V. M. Strocka, *Das Markttor von Milet*, Berlin.

Tamsü Polat 2014: R. Tamsü Polat, "Stone Finds", M. Kadıoğlu, *Das Gerontikon von Nysa am Mäander*, Darmstadt, 152-153.

Taş ve Özcan 2015: T. Taş ve F. Özcan, "MS 4.-7. Yüzyıllar Arasında Haç Motiflerinin Gelişimi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 21/1*, 247-275.

Temple 2010: Ç. Temple, "Demre Aziz Nikolaos Kilisesi'nde Bulunan Ajur Tekniğinde "Theodosian" Tipinde Sütun Başlıkları", Ed. S. Doğan ve M. Kadiroğlu, *Bizans ve Çevre Kültürler Prof. Dr. S. Yıldız Ötüken'e Armağan*, İstanbul, 352-358.

Türkmen 2007: M. Türkmen, *Pamphylia ve Kilikia'da Severuslar Dönemi Mimari Bezemesi*, İstanbul Üniversitesi Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Uzunaslan 2008: A. Uzunaslan, "Side'de Agonistik Festivaller", *ADerg. 11*, 117-128.

Vandeput 1997: L. Vandeput, *The Architectural Decoration in Roman Asia Minor. Sagalassos: A Case Study,* Brepols.

Villing ve Pemberton 2010: A. Villing ve E. G. Pemberton, "Mortaria from Ancient Corinth: Form and Function", *The Journal of the American School of Classical Studies at Athens* 79/4, 555-638.

Wetzig 2014: N. Wetzig, "Alahan Manastır. Alte Befunde – Neue Deutungen", *Olba 22*, 393-444.

Yıldırım 2013: Ş. Yıldırım, *Side Antik Kentinin Bizans Dönemi Dini Mimarisi,* Anadolu Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir.

Yurtsever 2021: A. Yurtsever, *Side Gymnasiumu (M Yapısı). Mimari Araştırmalar ve Araştırmaların Sonuçları*. Side Araştırmaları 1, İstanbul.

Makale Gönderim Tarihi: 22.11.2023

Makale Kabul Tarihi: 29.03.2024

ADEM YURTSEVER

Orcid ID: 0000-0002-6727-9873

Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji ABD, Yunusemre Kampüsü,

Eskişehir/TÜRKİYE

yurtsever.adem@gmail.com

MAHMUT BİLGE BAŞTÜRK

Orcid ID: 0000-0003-4421-6084

Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji ABD, Yunusemre Kampüsü,

Eskişehir/TÜRKİYE

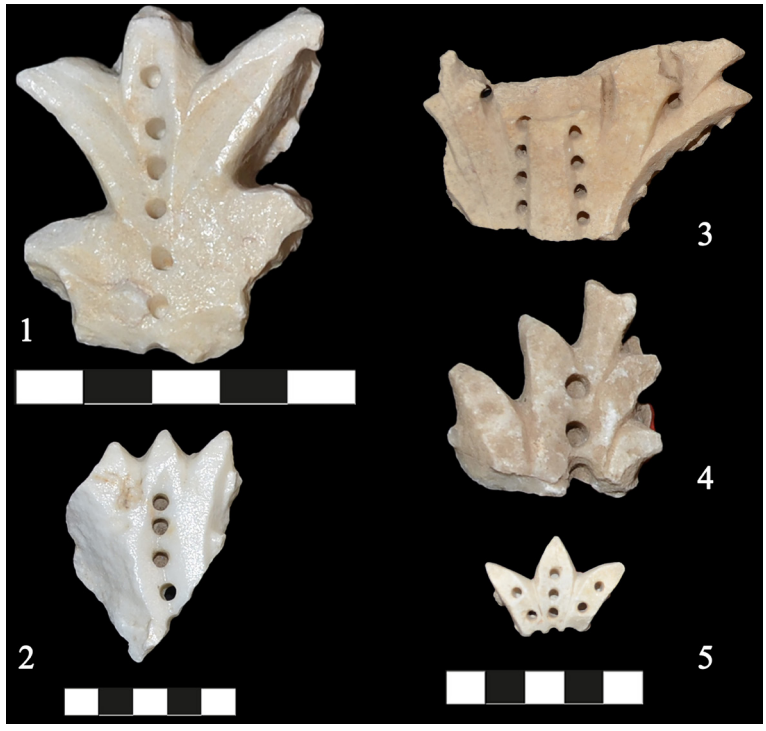

Fig. 1. Sık dizilime sahip matkap yuvaları ile bezenmiş akanthus yaprakları.

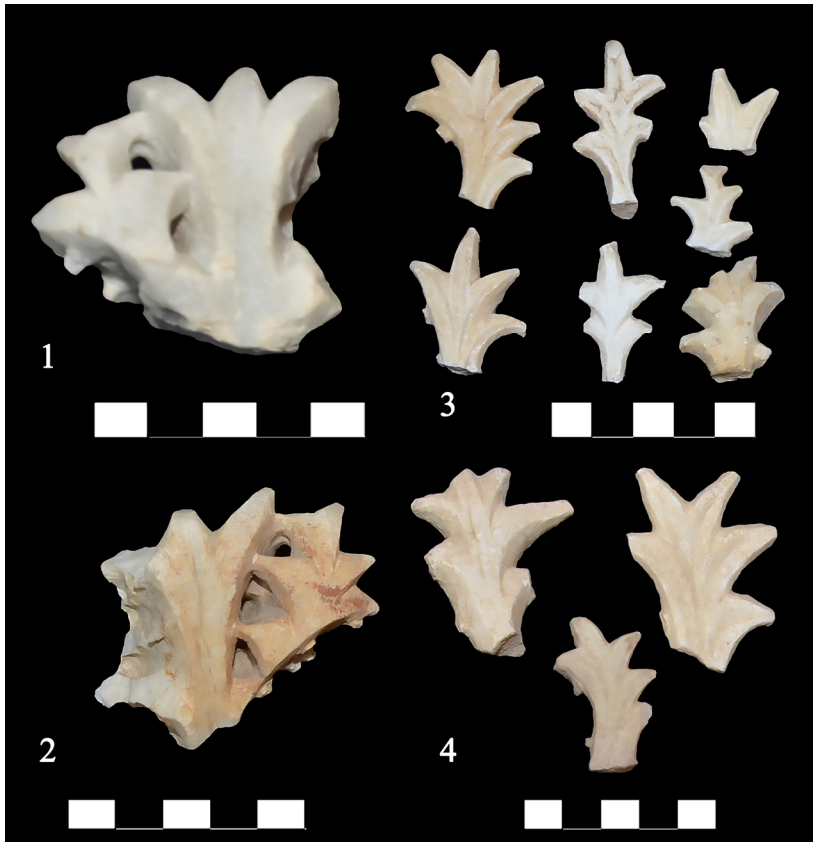

Fig. 2. İnce dişli akanthus yaprakları.

Fig. 3. Yaprak parmak uçları yuvarlatılmış akanthus yapraklarından örnekler.

Fig. 4. Akanthus yaprak parmakları arasında yoğun kullanılan matkap yuvaları ile oluşturulmuş bezemeli elemanlar.

Fig. 5. Roma İmparatorluk Dönemine tarihlendirilen akanthus yaprakları

Fig. 6. Sütunce parçaları

Fig. 7. Ambon (templon?) levhası olarak kullanılmış bloklar

Fig. 8. Akanthus yaprakları ile kabartmalı bezemeler

Fig. 9. Olasılıkla bir balık ve kuş figürünün betimlendiği bezeli kabartma bezemeli elemanlar

Fig. 10. Bir heykele ait elbise ve ayak fragmanı

Fig. 11. Kentten ele geçmiş mortarium parçaları.

Fig. 12. Üzerinde herhangi bir bezeme unsuru içermeyen mermer kaplama levhası örnekleri

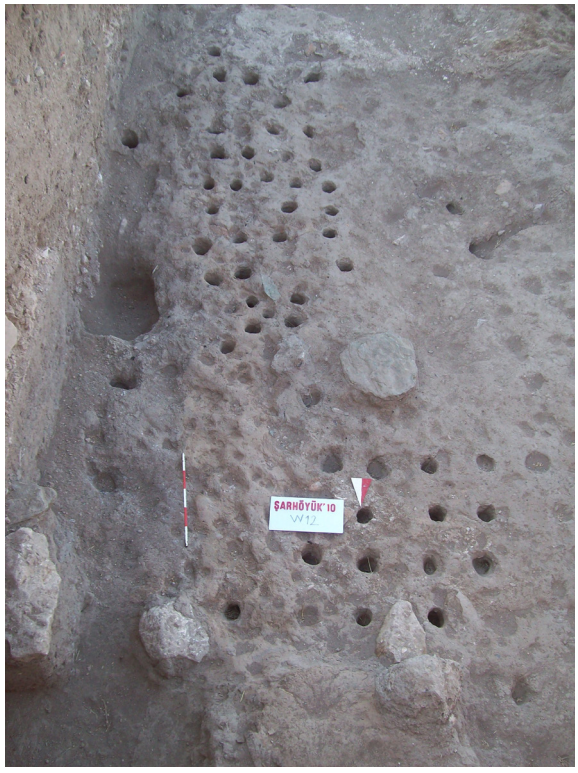

Fig. 13. Kilise temellerinde tespit edilen ahşap hatıllara ait yuva izleri

Fig. 14. Muhtemelen nartekse ait harçlı duvar kalıntıları

Fig. 15. Kilise bahçesi olarak tanılanan alandaki ruhban gömüleri